

Recenzja rozprawy doktorskiej Natalii Ziółkowskiej, pt.:
„Dobrostan eudajmonistyczny i hedonistyczny rodziców dzieci chorujących
onkologicznie w dwóch warunkach sytuacyjnych: weryfikacja mediacyjnej roli
religijnych i niereligijnych strategii radzenia sobie ze stresem”

Pracę doktorską Natalii Ziółkowskiej można lokalizować na styku psychologii zdrowia i psychologii rodziny ze znacznym udziałem psychologii pozytywnej, choć ściśle biorąc mieści się w ramach psychoonkologii. Dotyczy religijnych i niereligijnych sposobów radzenia sobie ze stresem rodziców dzieci chorych na chorobę nowotworową. W części teoretycznej, którą stanowią cztery rozdziały, Autorka w sposób kompetentny, zwięzły a zarazem informatywny przedstawiła problematykę radzenia sobie (z akcentem na strategie zorientowane religijnie), kwestie dobrostanu eudajmonistycznego i hedonistycznego, psychologicznego funkcjonowania rodziców dzieci chorych na chorobę przewlekłą jaką jest choroba nowotworowa, a także zagadnienia związane ze stresującym oddziaływaniem pandemii Covid-19. Skąd takie rozproszenie tematyczne? Zasadniczo przedmiotem badań Natalii Ziółkowskiej było psychologiczne funkcjonowanie rodziców dzieci chorych na chorobę przewlekłą, chodziło zwłaszcza o radzenia sobie ze stresem z wykorzystaniem strategii religijnych i niereligijnych oraz ich związek z dobrostanem eudajmonistycznym i hedonistycznym. A ponadto, badania były wykonywane przed i w okresie pandemii Covid-19, stąd obecność tej dodatkowej zmiennej kontekstowej i testowanie hipotez dotyczących kumulacji stresu związanego z chorobą (i leczeniem) dziecka oraz zagrożeniem infekcją wirusową oraz obostrzeniami powodowanymi pandemią. Mamy zatem do czynienia nie z rozproszeniem tematycznym, tylko dobrze przemyślanym i precyzyjnie zaplanowanym badaniem skupionym na wielu powiązanych ze sobą zmiennych. W tytule rozprawy – niekonwencjonalnie długim – postarano się oddać złożoną strukturę projektu. Niemniej jako recenzent sądzę, iż w tytule nie trzeba zawierać wszystkiego co ważne, a jedynie to co najważniejsze. Stąd, jak sądzę, pracę można było zatytułować krócej, na przykład znaczenie religijnych i niereligijnych strategii radzenia sobie ze stresem dla dobrostanu rodziców dzieci chorujących onkologicznie. Wprowadźcie mniej precyzyjny tytuł, ale istotnie krótszy.

W odniesieniu do części teoretycznej mam tylko jedną uwagę polemiczno-krytyczną. Otóż Autorka nie pisze *expressis verbis* – choć to może z kontekstu wynika, że relacja między dobrostanem eudajmonistycznym i hedonistycznym jest w znacznej mierze pochodną sposobu ujmowania tego drugiego. Subiektywny dobrostan – jak pisze Diener – może być bowiem spowodowany nie tylko życiem przyjemnym, ale równie dobrze życiem wartościowym. A idąc dalej, ktoś, kto doświadcza hedonistycznego dobrostanu, może wyżej oceniać np. swą autonomię, czy relacje z ludźmi korzystając z dobrodziejstw pozytywnych emocji.

W związku z podjętą tematyką badań Autorka postawiła trzy pytania problemowe i sformułowała w odniesieniu do nich 9 hipotez ogólnych w tym 5 dotyczących mediacji oraz 8 szczegółowych, po cztery dotyczące mediacyjnej roli religijnych i niereligijnych strategii radzenia sobie ze stresem w zakresie powiązań między warunkami sytuacyjnymi (przed i w trakcie pandemii) dla eudajmonistycznego i hedonistycznego dobrostanu rodziców dzieci chorujących onkologicznie.

Podczas przygotowania danych do analiz Autorka wykonała szereg zabiegów o charakterze psychometrycznym (np. imputowanie danych czy dopasowanie grup), a podczas zasadniczych obliczeń stosowała odpowiednio dobrane zaawansowane statystyki (np. wielowymiarowa analiza kowariancji, analiza confirmacyjna). Metodologiczna perfekcja godna jest podkreślenia i docenienia, niemniej sprawia wrażenie, jakby kwestie psychometryczne były ważniejsze od nazwijmy merytorycznych np. zamysłu autorskiego, co do konstrukcji skali (Ryff), albo nawet zdrowego rozsądku. Przywołując dość liczne i merytorycznie poważne zarzuty wobec struktury skali dobrostanu Carol Ryff – brak trafności czynnikowej – autorka sprawdziła, który z branych pod uwagę modeli jest najlepiej dopasowany do danych, co w sumie doprowadziło do redukcji skali zawierającej 6 skal do jednego czynnika. Mam tu trzy uwagi. Po pierwsze, w tabeli nr 3 te twierdzenie, które były rekodowane powinny być jakoś oznaczone. Po drugie, wspólny czynnik składający się z 20 twierdzeń to moim zdaniem zachwiane poczucie kontroli, co by odpowiadało sytuacji rodziców zmagających się przewlekłą chorobą dziecka. Po trzecie, można dyskutować, czy lepiej mieć jedną ogólną zmienną, czy 6 szczegółowych, których różnicowane nasilenie w danym przypadku może wiele powiedzieć o tych właściwościach, które zbliżają osobę do optymalnego funkcjonowania oraz tych, które mają odwrotne znaczenie. Natomiast w przypadku badań grupowych pozwalają

stwierdzić, który aspekt dobrostanu jest w największym stopniu podatny na wpływ stresującej sytuacji, a który jest względnie na nią odporny. I na koniec tego wątku, jeśli chodziło o jedną spójną miarę eudajmonistycznego dobrostanu, to w zasadzie można było od początku wybrać skalę dobrostanu Alana Wartermana.

Analiza zmierzająca do dopasowania dwu grup również świadczy o metodologicznej perfekcji. Natomiast to, czego nie potrafię pogodzić ze zdrowym rozsądkiem, to jeden z wyników cząstkowych tej analizy, porównanie grup ze względu na płeć dało rezultat uśrednionej płci w grupach (0,20 – 0,22 dla rodziców i 0,58 – 0,63 dla dzieci). Płeć była zakodowana: kobieta, dziewczynka – 0, mężczyzna, chłopiec – 1. Rozumiem, że wśród rodziców przeważały kobiety, a wśród dzieci chłopcy, niemniej wskaźnik np. 0,21 lub 0,59 w odniesieniu do płci zdaje się wychodzić naprzeciw współczesnym tendencjom aprobowania transseksualności.

Wyniki okazały się niekoniecznie zgodne z hipotezami a w kilku przypadkach również kontr-intuicyjne. I tak, rodzice dzieci chorych onkologicznie badani w czasie pandemii różnili się większym nasileniem afektu pozytywnego jak również pozytywnego przewartościowania w porównaniu z rodzicami (dzieci chorych onkologicznie) badanymi przed okresem pandemii. Kumulacja czynników stresujących: choroba dziecka i jej leczenie, pandemia i ryzyko infekcji, utrudnienia w korzystaniu z opieki medycznej (uwidocznione niższym wskaźnikiem hospitalizacji) miały mobilizujące znaczenie dla rodziców? A może konieczność przebywania dziecka w domu i rzadsze hospitalizacje oddziaływały pozytywnie na rodzinę zmagającą się z chorobą nowotworową dziecka? Wyniki te są tym ciekawsze z dwu powodów: po pierwsze zanikają w złożonych analizach, po drugie, sytuacja kumulacji stresu nie wiąże się z większym nasileniem strategii radzenia sobie. Sytuacja się zmienia na trudniejszą, tymczasem nie łączy się to większą mobilizacją w zakresie radzenia sobie. Kumulacja kilku krytycznych wydarzeń życiowych może wpływać mobilizująco, a jednak – jak świadczą wyniki – tak nie jest, dlaczego? To jeden z intrygujących wątków znakomicie napisanej dyskusji wyników. Inny, równie ciekawy i inspirujący wynik dotyczy mediacji. W analizach mediacji tylko negatywne religijne radzenie sobie wystąpiło jako jedyna istotna zmienna pośrednicząca, tyle, że istotne okazało się nie większe (jak postulowano) ale mniejsze nasilenie tej zmiennej (ujemna β). Wynik, podobnie jak pozostałe, z pewnością zasługujący na replikację.

Praca doktorska Natalii Ziółkowskiej ma wiele zalet i mocnych stron. Są wśród nich: mocne ugruntowanie teoretyczne, złożony projekt badawczy, metodologiczna perfekcja opracowania wyników, tym np. analizy ANCOVA i MANCOVA, testowanie modeli, wyważona i przekonująca interpretacja, wieloaspektowa dyskusja wyników, bardzo obszerna i trafnie dobrana literatura, profesjonalna redakcja tekstu ...

Niemniej, praca ma również kilka dużo mniej istotnych mankamentów. Niejasny jest dla mnie status depresyjności, która nie została wykorzystana w analizach mediacji. Obliczanie α Cronbacha dla dwu pozycji testowych w skali niereligijnego radzenia sobie uważam za niewłaściwe – pozycji jest za mało. Inne dotyczą kwestii języka: używanie określeń wartościujących zamiast opisowych („gorsze funkcjonowanie”, s. 25; „gorszy dobrostan”, s. 30), używanie słowa „zakładają” zamiast „postulują” – w odniesieniu do hipotez, które coś zakładają (np. że radzenie sobie można badać kwestionariuszem) i coś w swej treści postulują; używanie słowa „coping” i, co gorsza, „copingu”, zamiast „radzenie sobie” albo „zmaganie” – w zależności od kontekstu; można dodać słabo czytelne rysunki 2-6, kropki po tytułach i nieliczne literówki. To jednak drobiazgi. Powtórzę jeszcze uwagę, którą już formułowałem pod adresem doktoratu bronięcego w Uniwersytecie SWPS: praca mogła być napisana tekstem o odległości 1,5 między wierszami i wydrukowana dwustronne, z uwagi na komunikatywność i względy ekologiczne.

Sądzę, że na nowatorstwo unikatowych badań – przeprowadzonych w okresie pandemii i przed nią – składa się wykrycie powiązań między takimi zmiennymi jak stresująca sytuacja (pandemia), radzenie sobie (religijne vs niereligijne), dobrostan (eudajmonistyczny vs hedonistyczny); sprawdzenie mediacyjnej funkcji religijnego vs niereligijnego radzenia sobie; oraz wpływu stresu i jego kumulacji na psychiczne funkcjonowanie człowieka. Szczególną wartość stanowi uzyskanie kontr-intuicyjnych wyników, które wymagają wszak replikacji. Badania Natalii Ziółkowskiej z pewnością poszerzają wiedzę na temat radzenia sobie ze stresem i dobrostanu rodziców dzieci leczonych z powodu choroby nowotworowej.

Podsumowując, uważam, że praca doktorska Natalii Ziółkowskiej spełnia akademickie i ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim, stąd wnoszę do Wysokiej Rady o przystąpienie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

26 listopada 2023

